

بررسی نقش مدیریت شهری و راهکارهای آن در جهت توسعه گردشگری پایدار ایران

اکبر عبدالله زاده طرف^۱، آرام خضولو^۲

^۱استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران

^۲دانشجوی دکتری شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین الملل تبریز، تبریز، ایران

نویسنده مسئول:

آرام خضولو

چکیده

علم مدیریت شهری، با ارائه برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری، و اجرای آن‌ها در شهر، موجب رفاه و آسایش بیش‌تر ساکنان شهر می‌گردد. شهرهای ایران، به دلیل تنوع اقلیمی کشور در مناطق مختلف، دارای پتانسیل‌ها و جاذبه‌های مفیدی هستند، که می‌توان با اتخاذ سیاست‌های صحیح مدیریتی، از آن‌ها در یک طرح جامع گردشگری و پایدار نمودن این طرح در شهرها سود جست. اجرای این طرح‌ها در شهر، علاوه بر نقش مهمی که در جهت بازپروری فرهنگی شهرها و حفظ میراث آن شهر برای آیندگان دارد، منفعت‌های اجتماعی، فرهنگی، زیست-محیطی و اقتصادی فراوانی را به دنبال دارد. از طرفی، تحقق این امر و ایجاد گردشگری پایدار در شهرها، علاوه بر رضایت گردشگران و ساکنان شهر، کمترین آسیب محیطی ممکن را به بوم و طبیعت شهر وارد می‌کند. در این پژوهش سعی بر آن است تا با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی، به بررسی نقش مدیریت شهری بر ایجاد گردشگری پایدار در شهرهای ایران پرداخته شود. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که مدیریت یکپارچه شهری در حوزه گردشگری مناطق مختلف ایران، علاوه بر منفعت‌های فراوان فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، موجب پایداری این صنعت و حفظ محیط زیست هر منطقه، (به‌عنوان هدف اصلی پایداری)، در راس اهداف آن می‌گردد.

کلیدواژه: مدیریت شهری، گردشگری، شهر، گردشگری پایدار، محیط زیست

مقدمه

از نیمه‌ی بیستم به بعد، عواملی مانند جهانی‌شدن، توسعه سرمایه‌داری، پیشرفت ابزارهای حمل‌ونقل و توسعه ارتباطات تکنولوژیکی به توسعه صنعت گردشگری منجر شده است (WTO, 2004) و امروزه گردشگری، سومین صنعت اقتصادی در جهان شناخته می‌شود (Oila et al, 2012). در عصر حاضر، گردشگری یکی از عوامل موثر در گسترش روابط بین ملت‌ها به شمار می‌رود و به منزله‌ی ایجادکننده‌ی فرصت‌های شغلی در بخش اقتصادی و ایجاد تعاملات اجتماعی-فرهنگی مطرح می‌شود (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲). در کشورهای جهان از گردشگری به منزله کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه نواحی یاد شده است (Sharply, 2002). توسعه گردشگری به‌منزله مجموعه فعالیت‌های اقتصادی در تقویت بنیان‌های جوامع به خصوص از جنبه اقتصادی تاثیر بسزایی دارد (Lankford & Howard, 1994). امروزه در کشورهای در حال توسعه، مثل ایران، برای توسعه همه‌جانبه و پایدار و همچنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی، نیازمند استفاده از همه‌ی امکانات و قابلیت‌ها هستیم (خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲). مدیریت شهری راه‌فرایندی از مسئولیت‌ها و اقدامات مرتبط شامل سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، سازماندهی، اجرا، نظارت و کنترل است که، برای نیل به اهداف عملیاتی خاص در سطح جوامع شهری تنظیم شده است (Van McGill, 1998)، بنا بر این تعریف، می‌توان از این نوع مدیریت در شهر، جهت پایداری گردشگری مناطق مختلف کشور، سود جست. هدف مدیریت شهری، ارتقای شرایط کار و زندگی جمعیت ساکن، در قالب اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و حفاظت از حقوق شهروندان، تشویق به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط کالبدی است (سعیدنیا، ۱۳۷۹). امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است، شهرها مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تامین کنند. مدیریت شهری دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری و همچنین رفع نیاز جمعیت، جریان عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تاسیسات زیربنایی و امثال آن‌ها بر عهده دارد (شیعه، ۱۳۸۲). همه کشورها اعم از توسعه‌یافته، در حال توسعه و توسعه‌نیافته‌ها پذیرفته‌اند که هر توسعه‌ای تنها با برنامه‌ریزی امکان‌پذیر است. این موضوع، به خصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیش‌تر اهمیت می‌یابد. توسعه گردشگری پایدار، به دلیل اهمیت آن و آثار بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست‌محیطی که به همراه دارد، بدون برنامه‌ریزی امکان‌پذیر نخواهد بود. توسعه گردشگری از یک‌سو می‌تواند آثار و منافع مثبت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی زیست‌محیطی در جامعه گردشگرپذیر داشته باشد و از سوی دیگر، آثار منفی در ابعاد مختلف، به‌خصوص در بعد زیست‌محیطی، به دنبال داشته باشد. ایجاد تعادل در این زمینه به‌گونه‌ای که آثار مثبت بیش از آثار منفی باشد، نیازمند اتخاذ سیاست‌های اصولی از طریق فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت است (خاکسار، ۱۳۸۲). مدیریت گردشگری خصوصاً گردشگری پایدار در بسیاری از کشورها، به‌منزله نمادی از هویت فرهنگی، طبیعی، انسانی از بخش‌های مهم اقتصادی محسوب می‌شود. از این‌رو، پایداری در گردشگری، مستلزم توجه نظام‌مند به ابعاد فنی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، تاریخی و زیست‌محیطی در حرکت به سوی استفاده از جاذبه‌های گردشگری مطابق با نیاز امروز و حفظ و ماندگاری این منابع برای آینده است (مولایی هشتجین و خوشنود، ۱۳۸۶). شهرها در هر کشور از مقاصد گردشگری آن کشور به حساب می‌آیند. هر شهر بسته به موقعیت جغرافیایی، تاریخی و ... دارای جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی بسیاری می‌باشد، که شناساندن آن‌ها به سایر مردم در شهرهای مختلف دنیا، و ترغیب آنان به سفر و دیدن این پتانسیل‌ها، علاوه بر توجه به حفظ طبیعت، آثار، مرمت بناها و محوطه‌های باستانی و تاریخی و ... مزایای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی فراوانی را به دنبال دارد. لذا صنعتی، با نام "صنعت گردشگری"، شکل می‌گیرد. که با توجه ویژه به آن در سایه اجرای مدیریت شهری در این بخش می‌توان به ارتقای این صنعت در جهت تامین نیازهای ساکنان شهر و ایجاد آسایش آنان، (به‌عنوان وظیفه اصلی مدیریت شهری)، دست یافت. رواج صنعت گردشگری در زمان حال، و نیز توجه ویژه به این صنعت، به‌عنوان صنعتی جهت کسب درآمد در کشورهای در حال توسعه، لزوم توجه به پایداری در این بخش و حفظ منابع را ضروری می‌نماید. بدان معنا که گردشگری علاوه بر ایجاد درآمد برای کشور مقصد، موجب حفظ منابع و جلوگیری از تخریب آن‌ها در نتیجه‌ی استفاده این بخش، نیز گردد. لذا پژوهش حاضر در پی تحقق اهداف ذیل می‌باشد:

-تاکید و توجه بر نقش مدیریت شهری در ایجاد گردشگری پایدار

-بررسی توجه بر پایداری گردشگری در ایران با تاکید بر پتانسیل‌های گردشگری ایران

بررسی موانع موجود در صنعت گردشگری پایدار ایران و ارائه راهکارهای موثر در جهت حل آن

این پژوهش حاضر سعی دارد با بررسی نقش مدیریت شهری در ایجاد گردشگری پایدار، عوامل موثر در تحقق این امر را شناسایی کرده و راهکارهای عملی در جهت بهبود این امر را بیان کند. مسئله اصلی پژوهش، آن است که، مدیریت شهری چگونه می‌تواند موجب پایداری گردشگری در این بخش گشته، و چه راهکارهایی را می‌بایست در جهت تحقق این امر اتخاذ نماید؟

-پیشینه پژوهش

در ارتباط با گردشگری پایدار، موانع موجود و راهکارهای حل آن، و نیز ارتباط آن‌ها با مدیریت شهری، مطالعاتی انجام شده که در جدول ذیل به بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت:

جدول ۱: بررسی مطالعات انجام‌شده در باب گردشگری پایدار و راهکارهای موثر مدیریتی در بهبود وضعیت آن، (ماخذ: ذکر شده در جدول)

نویسنده	سال	عنوان پژوهش	نتیجه‌ی پژوهش
خراسانی زاده و همکاران	۱۳۹۰	"راهکارهای مدیریت و توسعه زیرساخت‌های گردشگری"	تاکید بر لزوم مدیریت در این بخش، شناسایی فرصت‌ها و بهره‌گیری از آن‌ها در طرح جامع گردشگری، ایجاد زمینه جهت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌هایی همچون هتل‌ها و رستوران‌ها
حسن‌پور و همکاران	۱۳۹۰	"مدیریت و نقش آن در توسعه پایدار گردشگری"	یکی از اساسی‌ترین اقدامات و برنامه‌ها در جهت توسعه پایدار گردشگری، توجه به مدیریت صحیح و سالم در این صنعت است.
نظریان و شوقانی	۱۳۹۰	"توانمندسازی نظام مدیریت شهری بر اساس الگوی شهروندمدار در ایلام"	توانمندسازی مدیریت شهری در بستر مفاهیم عدالت اجتماعی، مشارکت شهروندی، مدیریت شهری مشارکتی و پاسخگو امکان‌پذیر است.
سیدعلی‌پور و همکاران	۱۳۸۹	"مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی"	مدیریت امور گردشگری در سطح ملی، از وظایف و مسئولیت‌های دولت است که خط مشی و سیاست‌های کلی، وضع مقررات، ترتیبات اداری، منابع مالی و سهم هر یک از بخش‌های عمومی و خصوصی توسط دولت باید مشخص شود.
ملایی توانی	۱۳۸۶	"مدیریت گردشگری شهری تنکابن"	به علت کمبود تاسیسات و تجهیزات گردشگری و عدم بهره‌برداری مناسب از این پتانسیل‌ها، عدم برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح و نبود دید همه‌سو نگر به استفاده بهینه از آن‌ها، محیط طبیعی این شهر با وجود چنین جاذبه‌های فراوانی به سوی ناپایداری میل می‌کند و فقط جاذبه‌های طبیعی بی‌نظیر است که گردشگران را از سراسر کشور به سوی خود جذب می‌کند.
شیعه	۱۳۸۲	"لزوم تحول مدیریت شهری در ایران"	لزوم تاکید بر تخصصی کردن مدیریت شهری و تحولات لازم در این عرصه، و نیز اشاره به لزوم تحول در قوانین و تشکیلات مدیریت شهری به‌منظور بهبود ساختار کالبدی، اجتماعی و اقتصادی شهرها و ارائه پیشنهادهاتی برای بهبود وضعیت آن‌ها

- مبانی نظری**- مدیریت شهری**

مدیریت شهری عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر، هدف کلان مدیریت شهری ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه همراه با عدالت اجتماعی، کارایی اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی است (صرافی و همکاران، ۱۳۷۹). ترکیب مدیریت و شهر، مفهوم ساماندهی به امور مربوط به برنامه‌ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل در محدوده شهر را تداعی می‌کند، مفهومی که در کشورهای مختلف به دلیل ساختارهای سیاسی و رویکردهای اقتصادی، نهادهای متفاوتی را با الگوهای متفاوتی در خود دارد. در صنعت گردشگری همانند تمام صنایع به واسطه، تعدد و تنوع نیازها، خواسته‌ها و انتظارات گردشگران و هویت‌های سازمانی متعددی به فعالیت اشتغال دارند (علیپور و همکاران، ۱۳۹۴). شهر به عنوان یک منبع توسعه مطرح است. جایگاه مدیریت شهری در روند توسعه شهری و بهبود سکونتگاه‌های شهری نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده دارد (محمدي و همکاران، ۱۳۹۲). مدیریت، عامل اصلی و حیات‌بخش هر سازمان و نهادی است. مقوله مدیریت بخش لاینفک هر نوع برنامه‌ریزی است و شاید رکن اصلی آن باشد. از این‌رو، می‌توان گفت که برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت، هماهنگی، کنترل و اصلاح برنامه‌ها، عناصر اصلی چرخه مدیریت گردشگری محسوب می‌شوند. در واقع مدیریت سنجش عملی برنامه‌ریزی گردشگری را شامل می‌شود که طی آن باید با استفاده از ابزارهای مناسب به اهداف از پیش تعیین‌شده خود دست یابد (Elliott, 1977). مهمترین هدف مدیریت شهری ارتقای شرایط کار و زندگی جمعیت ساکن، در قالب اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و حفاظت از حقوق شهروندان، تشویق به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط کالبدی است، بنابراین هنگامی که شهر دارای مشکلات و نارسایی‌هایی در چرخه امور است و از مشکلات بهداشت شهری و آلودگی‌های محیطی برخوردار است و در عین حال از اقسام آسیب‌های اجتماعی، و بحران‌هایی همچون مسکن، نقص در ظرفیت کافی تاسیسات عمومی، بیکاری، کمی درآمد، زاغه‌نشینی، مشقات اجتماعی، رشد خودروی شهری و بی‌هویتی در شکل‌گیری بافت‌ها و ساختمان‌ها و ... در عذاب است، می‌توان به این نتیجه رسید که، مدیریت شهری آن در تنگنا و نارسایی به سر می‌برد. مدیریت شهری باید ضمن دارا بودن برنامه برای وضع موجود شهر و فائق آمدن بر مشکلات آن، برنامه‌های آینده شهر را تدوین کرده و بر اساس آن‌ها به ترسیم آینده ایده‌آل که بر مبنای واقعیت‌ها و شرایط زمان و مکان قرار دارد پردازد و مدیریت شهری باید حافظ شهرها و منافع مردم شهرها باشد (شیعه، ۱۳۸۲). یکی از مهمترین عوامل موثر در توسعه گردشگری در هر منطقه، چگونگی مدیریت این فعالیت‌ها است. مدیریت دربرگیرنده یک نگرش نظام‌مند است که در آن پویایی گردشگری در چارچوب عرضه و تقاضا با تاکید بر پایداری آن نیازمند در نظر گرفتن سودمندی اقتصادی و پیامدهای اجتماعی گردشگری است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵).

- گردشگری پایدار

سازمان جهانی جهانگردی برای اولین بار در سال ۱۹۸۸، اصطلاح گردشگری پایدار را چنین تعریف کرد: "گردشگری پایدار، نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقای فرصت‌های آیندگان برآورده می‌کند". پایداری را می‌توان به منزله مفهومی برای انواع مختلف گردشگر و محیط در نظر گرفت (Clarke 1997, Saarinen 2006). توسعه پایدار را می‌توان در سه سطح پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی دسته‌بندی نمود:

۱. منبعی که بر پایه حفظ محیط زیست باشد (رویکرد زیست‌محیطی)

۲. منابع مورد نیاز صنعت (رویکرد اقتصادی)

۳. منابعی که منوط بر اختیار جامعه باشد (رویکرد اجتماعی) (سارینن، ۲۰۰۶)

کلارک (۱۹۹۷) ادعا می‌کند که می‌توان مفهوم گردشگری پایدار را در سه نمونه بیان کرد:

۱. گردشگری انبوه و گردشگری پایدار دو قطب متضادند. زمانی که گردشگری انبوه بد باشد، گردشگری پایدار خوب است.

۲. می‌توان گردشگری پایدار را در یک طیف ضعیف تا قوی شاخص‌بندی کرد: زمانی که خیلی ضعیف باشد، رشد اقتصادی و نوآوری تکنولوژیکی خوب است. اما زمانی که در مقیاس قوی باشد، حفظ منابع طبیعی اهمیت زیادی دارد (Harris, 2003. Hunter, 1997. Tarrant, 2002).

۳. گردشگری پایدار باید شامل انواع گردشگری باشد تا گردشگری انبوه را بهبود بخشد.

برامول و لین (۱۹۹۳) بیان می‌کنند: گردشگری پایدار رویکردی مثبت است که هدفش کاهش تنش‌های موجود بین عناصر مختلف یک سیستم گردشگری پیچیده است و این سیستم پیچیده شامل صنعت گردشگری، گردشگران، محیط زیست، و مقصد است. همچنین آن‌ها ادعا می‌کنند که گردشگری پایدار باعث حفظ کیفیت منابع طبیعی و انسانی می‌شود.

- توسعه پایدار و گردشگری پایدار شهری

با توجه به جایگاه ویژه شهر به‌ویژه کلان‌شهرها، در بسیاری از کشورهای موفق در این صنعت، پایه و اساس گردشگری است. به‌ویژه گردشگری شهری خود عاملی موثر در توسعه شهری به حساب می‌آید (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۴). تحقق توسعه پایدار گردشگری در گروه سه رویکرد همه‌جانبه‌نگر و کل‌گرا، آینده‌نگر و مساوات‌گرا است. نگرش اول بر این باور است که توسعه هنگامی پایدار است که در بستر سیاسی، اقتصادی و اکولوژیک ملاحظه گردد. در رویکرد دوم، برآورد احتیاجات کنونی گردشگران، جامعه میزبان و به موازات آن محافظت از محیط زیست و حفظ فرصت‌های برابر برای آیندگان مطرح است. در رویکرد سوم، مساوات درون‌نسلی و فرانسلی در استفاده از امکانات، داده‌ها و منابع موردنظر است (تولایی، ۱۳۸۶). گردشگری پایدار را نمی‌توان جدا از مفهوم توسعه پایدار بحث کرد، بنابراین، مفاهیم توسعه پایدار در بخش گردشگری، در قالب مفاهیم توسعه پایدار اقتصاد کلان، قابل تبیین است. گردشگری پایدار بر ضرورت استفاده و توسعه منابع گردشگری در مسیرهای سالم تاکید می‌کند (رحمانی، ۱۳۸۹). توسعه پایدار گردشگری دارای سه جنبه است:

۱. حفاظت از محیط زیست، ۲. حفظ منابع و میراث فرهنگی، حرمت و احترام به جوامع (زارعی و همکاران، ۱۳۸۹). رویکرد زیربنایی که هم‌اکنون در برنامه‌ریزی صنعت گردشگری و در سایر انواع توسعه به‌کار می‌رود، رویکرد رسیدن به توسعه پایدار است. بر اساس روش توسعه پایدار، باید منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع گردشگری برای استفاده مداوم در آینده حفظ شود، و در عین حال، برای جامعه کنونی سودمند و مفید باشد (لومسدن، ۱۳۸۰). برنامه‌ریزی گردشگری مستلزم تدوین اصولی است که توسعه پایدار گردشگری بر مبنای آن‌ها بنا نهاده شوند:

- گردشگری یک بخش اقتصادی است که دارای آثاری بر سایر فعالیت‌های اقتصادی است و از آن‌ها نیز تاثیر می‌پذیرد.

- خلاقیت لازم برای توسعه پایدار در زمینه گردشگری نیازمند استفاده از تخصص و تجارب افراد در زمینه‌های تخصصی مختلف است.

- اصل تجربه قبلی، اصل حاکم بر توسعه پایدار گردشگری است.

- برتر بودن هرچیز در حال طبیعی، از اصول مهم در توسعه پایدار گردشگری است.

- اصل سیاست و قدرت، در گذر زمان وضعیت جهانی تغییر کرده و موجب نابرابری‌هایی بین کشورهای غنی و فقیر شده است (رنجبریان، ۱۳۸۴).

توسعه گردشگری در فضاهای جغرافیایی علاوه بر آثار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، آثار زیست‌محیطی نیز به دنبال دارد، این آثار در صورت عدم پیگیری راهبردها، استانداردها و ارزیابی‌های مشخص و روشن در زمینه توسعه گردشگری، دارای جنبه‌های تخریبی بسیاری در ابعاد

محیط انسانی و طبیعی است. از دیدگاه زیست‌محیطی توجه به فواید گردشگری نباید مانع از پرداختن به جنبه‌های نامطلوب این پدیده گردد. مطالعات سازمان ملل در مورد تاثیر گردشگری بر کشورهای در حال توسعه، نشان از آن دارد که با وجود این‌که گردشگری موجب شکوفایی اقتصادی کشورهای میزبان گردیده و مبادلات فرهنگی را بین کشورهای مختلف قوت بخشیده است، ولی از طرف دیگر، موجب خلل‌های اجتماعی و زیست‌محیطی نیز شده است (ایدینگتن، ۱۳۷۴). دستیابی به توسعه گردشگری به عواملی نظیر ساختار مناسب سازمانی، برنامه‌ریزی و آموزش نیروی انسانی، قوانین و مقررات گردشگری و جذب سرمایه، وابسته است. برای ایجاد توسعه پایدار و مناسب صنعت گردشگری، وجود یک مدیریت توانا و منسجم و هماهنگی بین بخش‌های دولتی و خصوصی، بسیار حائز اهمیت است (مدهوشی و همکار، ۱۳۸۲). گردشگری شهری هنگامی می‌تواند مفید واقع شود که در رابطه با دیگر کارکردهای شهری باشد. مفهوم پایداری شهری در بر گیرنده تعامل عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی است (Mc. Gill, 1998). مهمترین سیاست‌های گردشگری پایدار شهری عبارتند از: ارتقای توسعه‌ی محلی و اصلاح کیفیت زندگی جوامع میزبان، ترویج ویژگی‌های فرهنگی، محلی و تصویر مقاصد گردشگری، هماهنگی بین نیازهای کیفیت تجارب گردشگری و کیفیت زندگی ساکنان، حفظ کیفیت محیط زیست که هم جامعه میزبان و هم گردشگران به آن وابسته‌اند، جلب نگرش‌های مدیران و برنامه‌ریزان شهری به توسعه پایدار شهری، در نظر گرفتن ثبات در سیاست‌گذاری‌ها، تمرکززدایی عدالت اجتماعی، برابری، امنیت، بهره‌وری و اشتغال جوامع میزبان و گردشگران ضرورت پیدا می‌کند (تقوایی و اکبری، ۱۳۸۸).

-جاذبه‌های گردشگری ایران

کشور ایران از لحاظ ابنیه و آثار تاریخی در میان ۹ کشور برتر دنیا قرار می‌گیرد (با دوازده هزار ابنیه تاریخی ثبت شده و یک میلیون و دویست هزار ابنیه که قابلیت ثبت شدن را دارند اما هنوز آن‌ها به ثبت نرسیده‌اند)، و حتی از نظر جاذبه‌های اکوتوریسمی نیز جزو ۱۰ کشور برتر دنیا می‌باشد، اما از نظر درآمد کسب‌شده در این زمینه بسیار کمتر از سایر کشورها است، تا جایی که، ایران جایگاهی بهتر از رتبه ۹۲ را به خود اختصاص نداده است (خانی، ۱۳۸۵؛ طبیبی و همکاران، ۱۳۸۷). همانطور که اشاره شد، شهرهای مناطق مختلف ایران دارای جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی می‌باشند. جاذبه‌های تاریخی از جمله، اماکن و فضاهای فرهنگی، موزه‌ها، فرهنگ‌سراها، سالن‌های تئاتر، اماکن ورزشی، پارک‌ها، مراکز خرید، معماری و بناهای تاریخی مهم همچون خانه‌ها، کاخ‌ها، کوشک‌ها، فضاهای مذهبی، مساجد، تکایا، مصلی‌ها و ... می‌باشد. همچنین این شهرها، به دلیل تنوع اقلیمی موجود در کشور، و آب و هواهای مختلف در آن، دارای بوم و طبیعت متفاوت در نواحی مختلف می‌باشند، که از جمله‌ی این جاذبه‌ها می‌توان به غارها، قله‌ها، جنگل، باغ، تالاب، دریا، دریاچه، آبشار، کوه، دره، جاده‌های گردشگری زیبا و ... اشاره کرد.

جدول ۲: چارچوب تحلیلی عوامل موثر بر ایجاد گردشگری پایدار، (ماخذ: نگارندگان)

عوامل موثر در ایجاد گردشگری پایدار		
گردشگری پایدار	۱. استفاده منطقی و صحیح از منابع با چشم اندازی به آینده	تحقق اصل پایداری: استفاده از منابع جهت تامین نیازهای حال، بدون به خطر انداختن نیازهای نسل آینده در بکارگیری آن‌ها
		حفاظت از منابع: مرمت آثار و محوطه‌های تاریخی، جلوگیری از تخریب طبیعی و انسانی آن‌ها با اتخاذ سیاست‌های حفاظتی مربوطه
		حفظ محیط زیست و بوم منطقه: حفظ طبیعت و جاذبه‌های طبیعی منطقه، بهبود شرایط محیطی منطقه و جلوگیری از تخریب آن در عین استفاده طبیعی از آن
فرهنگی	۲. ایجاد فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	توسعه اقتصادی: ایجاد فرصت‌های شغلی (به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم)، و کسب درآمد از بناهای موجود، طبیعت خدادادی (از طریق، بازدید بناها، فروش صنایع دستی منطقه و ...)
		توسعه فرهنگی: بازپروری فرهنگی منطقه و اشاعه فرهنگ بومی با شناساندن هویت مردم منطقه به بازدیدکنندگان (از طریق، نمایش هنر، ادبیات، فرهنگ و باورهای مردم و نیز انتقال آداب و رسوم و تجربیات افراد، در موزه‌های مردم‌شناسی و ...)، از طرفی شناخت افراد از هم، موجبات پیوند و دوستی بین آنان را فراهم می‌گرداند.
		توسعه اجتماعی: ارتقای تبادلات اجتماعی و تبادل اطلاعات و تجربیات افراد به یکدیگر، و نیز ایجاد حس تعلق به مکان در گردشگران، ارتقای سطح زندگی افراد و ...

لازم به ذکر است، ایجاد گردشگری پایدار از طریق فعالیت موازی اصل ۱ و ۲، امکان‌پذیر می‌باشد.

موانع و مشکلات موجود در توسعه گردشگری ایران

موانع موجود در توسعه گردشگری ایران را می‌توان در دسته‌های زیر ارائه داد:

جدول ۳: بررسی موانع موجود در توسعه گردشگری ایران، (ماخذ: موسایی و همکاران، ۱۳۹۱)

موانع	علل
۱. موانع و نارسایی‌های اقتصادی	- عدم حمایت از سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری (دولتی و خصوصی) - سیاست‌های نامناسب اقتصادی - افزایش نرخ مالیات، عوارض، بیمه و ... در بخش گردشگری - عدم حمایت کافی از بخش خصوصی و تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری (محسنی، ۱۳۸۸) - فقدان تسهیلات لازم برای بخش خصوصی توسط دولت به منظور ایجاد انگیزه در این بخش (امین خاکی، ۱۳۹۰).
۲. موانع اجتماعی و فرهنگی	- بیم از اثرات مخرب جهانگردی بر فرهنگ محلی - عدم شناخت سلايق جهانگران و سياحان خارجي - مشروط‌کننده‌های فرهنگی و مذهبی کشور - وجود برخی برخورد‌های نامناسب در فرودگاه
۳. موانع مدیریتی و سازمانی	- ضعف مدیریت کلان در صنعت گردشگری - عدم توجه به توسعه منابع انسانی در صنعت گردشگری
۴. موانع آموزشی و تحقیقاتی	- ضعف تحقیقاتی و پژوهشی در این زمینه
۵. موانع فرهنگی و تبلیغاتی	- ضعف در اطلاع‌رسانی و تبلیغات در زمینه جذب گردشگر - تبلیغات منفی و تصویرسازی‌های نادرست از ایران، در رسانه‌های خارجی
۶. نارسایی امکانات و خدمات رفاهی	- ناکافی بودن سیستم رفاهی، خدماتی و اقامتی در بخش گردشگری و نبود امکانات اولیه مثل اقامتگاه‌های نامناسب و سرویس‌های بهداشتی - فقدان نظارت کافی و اهرم‌های موثر کنترلی در خصوص بهسازی، تعمیر و نگهداری (محسنی، ۱۳۸۸).

-نتیجه‌گیری و ارائه راهکارهای مدیریت شهری در توسعه گردشگری پایدار

همانطور که از مفهوم توسعه پایدار پیداست، "توسعه پایدار می‌بایست به گونه‌ای باشد که نیاز نسل کنونی را فراهم کرده، بدون آنکه از حق بهره‌برداری نسل آینده از منابع موجود بکاهد"، صنعت گردشگری و بالطبع، گردشگری پایدار از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. لذا صنعت گردشگری باید به گونه‌ای مدیریت شود که پایداری محیط در بلندمدت حفظ گردد و فعالیت‌های گردشگری آسیب‌زننده به محیط نبوده و آثار نامطلوبی به جای نگذارند. در ادامه به بررسی راهکارهای موثر در جهت تحقق این امر خواهیم پرداخت:

-طرح‌ریزی فعالیت‌های گردشگری و توسعه با تاکید و توجه بر ویژگی‌های بوم و طبیعت منطقه

-هماهنگی بین نیازهای ملاقات‌کنندگان، مکان موردنظر و جامعه میزبان

-شناساندن مکان‌ها و جاذبه‌های گردشگری کشور به مردم ایران و دنیا، از طریق تبلیغات موثر در رسانه‌های داخلی و خارجی، برگزاری تورهای مختلف در مناسبت‌های زمانی مختلف و ارائه تخفیف در جهت جذب گردشگر

-گردآوری و تدوین کتابچه‌های مصوری از جاذبه‌های گردشگری ایران به تفکیک هر بوم و منطقه و در نظر گرفتن راهکارهایی در جهت پخش و در دسترس قرار گرفتن بهتر آن‌ها

-حفظ و ارتقای تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی، جهت پایداری در درازمدت و نیز حفظ محیط زیست و بوم هر منطقه در راس آن‌ها

-جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و تلاش در جهت حفظ، بهبود و احیای آن

-همکاری خبرگان گردشگری در جهت برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی در جهت شناساندن پتانسیل‌های گردشگری ایران به جهان

-بکارگیری و استخدام نیروهای کارآمد و خبره در سازمان‌های گردشگری و آموزش نیروی انسانی ماهر به عنوان راهنما، جهت ارائه هرچه بهتر اطلاعات به گردشگران

-حمایت دولت و ایجاد و توسعه زیرساخت‌های مناسب در زمینه حمل‌ونقل، توسعه معابر، مسئله بهداشت، اسکان و ... و همچنین ایجاد امنیت گردشگری

-حمایت و پشتیبانی دولت به نهادهای گردشگری و تشویق آنان به عملکرد بهتر در این زمینه با ارائه تسهیلات و حمایت‌های قانونی

-حمایت دولت از صنایع دستی هر منطقه و ارائه تسهیلاتی به فعالان این صنعت در جهت اشاعه فرهنگ و هویت بومی منطقه، در جهت کسب منافع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از آن از طریق مکان‌یابی صحیح و منطقی کاربری‌های پیشنهادی همچون بازارها و نمایشگاه‌های بومی در سایت

-ایجاد جذابیت در سایت‌های گردشگری در جهت تاثیر بر جذب گردشگر در این مکان‌ها، همچون ایجاد پارک، فضای سبز و مدیریت صحیح آن‌ها در سایت و ...

-تعامل مدیریت شهری با نهادهای محلی، اجتماع بومی و سازمان گردشگری

-کنترل و نظارت بر کیفیت فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده سازمان گردشگری در جهت پایداری گردشگری

-فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی منطقه از طریق بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های منطقه

عوامل بیان شده فوق در جهت بهبود عملکرد مدیریت شهری بر ایجاد گردشگری پایدار پیشنهاد می گردد. بنا بر مطالعات پژوهش حاضر درمی یابیم، مکان، اجتماع و فرهنگ هر شهر، دارای پتانسیل های فراوانی در جهت شناساندن و نمایاندن این جاذبه ها به دیگران و جذب گردشگر است. از طرفی گردشگری پایدار و صنعت توریسم، به خصوص در کشورهای در حال توسعه، دارای سودمندی های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی فراوانی بوده و نیز یکی از منابع مهم درآمدی کشور به شمار می رود. لذا از آنجایی که یکی از اهداف مهم و اصلی مدیریت شهری، رفاه و آسایش بیشتر ساکنان شهر می باشد، می تواند با ارائه راهکارهای بیان شده و عملی نمودن آن ها در سطح شهر، موجبات ایجاد گردشگری پایدار و توسعه آن در را فراهم گرداند.

-منابع:

۱. خاوریان گرمسیر، امیررضا، استاورس، ژاکلین، علیان، مهدی، (۱۳۹۲)، "برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR، نمونه موردی: شهر نفت"، مدرس علوم انسانی-برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، ش ۳، صص ۱۲۷-۱۴۲
۲. سعیدنیا، احمد، (۱۳۷۹)، "مدیریت شهری"، جلد یازدهم، تهران: سازمان شهرداری‌های کشور
۳. شیعه، اسماعیل، (۱۳۸۲)، "لزوم تحول مدیریت شهری در ایران"، مجله‌ی جغرافیا و توسعه، زاهدان
۴. مولایی هشتجین، نادعلی و خوشنود، (۱۳۸۶)، "اکوتوریسم و توسعه در کنار عملکرد مسلط جزایر خارک و خارکو"، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه‌ی پایدار، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر
۵. خاکسار، علی، (۱۳۸۲)، "نقش برنامه‌ریزی در توسعه گردشگری پایدار"، مجموعه مقالات بررسی سیاست‌ها و برنامه توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی
۶. پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی، (۱۳۸۵)، "گردشگری (ماهیت و مفاهیم)"، تهران: انتشارات سمت
۷. صراف، مظفر و همکاران، (۱۳۷۹)، "مفهوم مبانی و چالش‌های مدیریت شهری"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور
۸. تولایی، سیمین، (۱۳۸۶)، "مروری بر صنعت گردشگری"، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت معلم
۹. رحمانی، خلیل، (۱۳۸۹)، "ارزیابی عملکرد اماکن مذهبی در توسعه روستایی"، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس
۱۰. لومسدون، لس، (۱۳۸۰)، "بازاریابی گردشگری"، مترجم: محمدابراهیم گوهریان، تهران: انتشارات پژوهش‌های فرهنگی
۱۱. ایدینگتن، جی.ام، (۱۳۷۴)، "اکوتوریسم"، مترجم: اسماعیل کهرم، تهران: انتشارات سازمان محیط زیست
۱۲. تقوایی، مسعود و محمود اکبری، (۱۳۸۸)، "مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری شهری"، اصفهان: انتشارات پیام علوی
۱۳. رنجبریان، بهرام و محمد زاهدی، (۱۳۸۴)، "شناخت گردشگری"، اصفهان: انتشارات چهارباغ
۱۴. خانی، پروانه، (۱۳۸۵)، "فرصت‌ها و چالش‌های توریسم ایران در توسعه هزاره"، فضای جغرافیایی، شماره ۱۶، صص ۱۷۲-۱۵۳
۱۷. طیبی، کمیل؛ جباری، امیر؛ بابکی، روح‌اله، (۱۳۸۷)، "بررسی رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی"، مجله دانش و توسعه، سال ۱۵، شماره ۲۴، صص ۸۷-۶۵
۱۸. موسایی، میثم؛ هاشمی، سمیه؛ ابراهیمی، میترا، (۱۳۹۱)، "بررسی جامعه‌شناختی توسعه پایدار گردشگری در ایران؛ موانع، چالش‌ها و راهکارها"، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال ۶، شماره ۱۶، صص ۵۰-۲۵
۱۹. محسنی، رضاعلی، (۱۳۸۸)، "گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راهکارها"، مجله علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، سال ۹، شماره ۲۸، صص ۱۷۱-۱۴۹
۲۰. امین‌خاکی، سهیلا، (۱۳۸۹)، "اکوتوریسم، موانع و راهکارها"، به نقل از سایت (www.iranseda.ir)

۲۱. زارعی، مریم و فاطمه استخر، (۱۳۸۹)، "ارائه راهکاری جهت توسعه گردشگری با بهره‌وری از جاذبه‌های تاریخی و قابلیت‌های اکوتوریسمی روستای کلات"، اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار
۲۲. سیدعلی پورریال سیدخلیل؛ اقبالی، ناصر؛ یخشنده نصرت، عباس، (۱۳۸۹)، "مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی مطالعه موردی: روستاهای استان سمنان"، مجله مدیریت، شماره ۱۹
۲۳. حسن پور، امید؛ صادقیان، هادی؛ خدابخشی، لیلا، (۱۳۹۰)، "مدیریت و نقش آن در توسعه پایدار گردشگری"، اولین همایش گردشگری بین‌المللی و توسعه پایدار"، همدان: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی
۲۴. خراسانی‌زاده، فرنوش؛ امیدی، سجاد، (۱۳۹۰)، "راهکارهای مدیریت و توسعه زیرساخت‌های گردشگری در ایران"، اولین همایش مدیریت و توسعه گردشگری، چالش‌ها و راهکارها، تهران: مرکز مطالعات تکنولوژی
۲۵. ملایی توانی، علی، (۱۳۸۶)، "مدیریت توریسم شهری تنکابن"، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین
۲۶. نظریان، اصغر؛ شوقانی، نادر، (۱۳۹۰)، "توانمندسازی نظام مدیریت شهری بر اساس الگوی شهر شهروندمدار در ایلام"، مجله چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال ۶، شماره ۱۶
۲۷. علیپور، عباس؛ بایندور، مژگان؛ بگلو، نصرالله، (۱۳۹۴)، "مدیریت پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهر بجنورد)"، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال چهارم، شماره چهاردهم
۲۸. محمدی، جمال؛ ضرابی، اصغر؛ عزیززاده اصل، جبار؛ صمصام شریعت، جمال‌الدین، (۱۳۹۲)، "تحلیلی بر سنجش فناوری اطلاعات و ارتباطات و نقش آن در تحقق مشارکت اجتماعی و توانمندسازی مدیریت شهری، مطالعه موردی: منطقه شش شهر اصفهان"، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۱
۲۹. فامیل نوروژی، حامد؛ شریفی، شهرام؛ شیدایی، آیلین، (۱۳۹۴)، "ارزیابی گردشگری شهری با تاکید بر توسعه زیرساخت‌های گردشگری و رقابت‌پذیری شهری؛ موردپژوهی: کلانشهر تهران"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۹
30. McGill, R. (1998), Urban Management in Developing Countries, Cities, Vol.15, No.6, pp. 463-471
31. Lankford, S. V. & D. R. Harward, (1994), "Developing a Tourism Impact Attitude Scale", Annals of Tourism Research, 21 (1). Pp. 121-139
32. Oila, M. K. Mrtines & L. Gabriel, (2012), "Tourism Management in Urban Region: Brazile Vest Urban Region", Journal of Sustainable Tourism, Vol. 29. Pp. 567-569
33. World Tourism Organization, (2004), "Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook", World Tourism Organization, Madrid
34. Sharpley, R. (2002). (2002), "Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus", Tourism Management, No. 23, Pp. 233-344
35. Elliott, J. (1977), "Tourism, politics and public Sector Management", London: Routledge Environmental sustainability & 18-Furtado, J.I (2000), Economic development
36. Saarinen, J. (2006), "Traditions of sustainability in tourism studies", Annals of Tourism Research, 33(4), 1121-1140

- 37.Hunter, C. (1997). "Sustainable tourism as an adaptive paradigm". *Annals of Tourism Research*, 24(4), 850-867
- 38.Harris, R. Griffin, T, & Williams, P. (2003). "Sustainable Tourism-A Global Perpesctive. Burlington": Elsevier
- 39.Tarrant, M. & Smith. E. (2002). "The use of a modified importance-performance framework to examine visitor satisfaction with atteibutes of outdoor recreation settings", *Managing Leisure*, 7, 69-82
- 40.Clark, J. (1997), "A framework of approaches to sustainable tourism", *Journal of sustainable Tourism*, 5(3), 224-233
- 41.Mc. Gill, R. (1998), "Urban management in developing countries", *cities*, vol. 15, No.6